

Assessment of Domestic and Outbound Tourism in Bulgaria – 2022 Tourist Season

Velina Kazandzhieva - Prof. PhD
University of Economics - Varna, Varna, Bulgaria
velina_kaz@ue-varna.bg

Abstract

The goal of the article is, through an analysis of the impacts of the COVID-19 crisis on the trips of Bulgarians, to formulate conclusions and recommendations for the development of domestic and outbound tourism. The object of the research is the travels of Bulgarian citizens aged 15 and over on the territory of the country and visits within the scope of passive tourism for the period 2019 - 2022. The subject of the research refers to the leading categories and forms of tourism in accordance with the recommendations of the UNWTO. Methods of situational and comparative analysis, induction and deduction, analysis and synthesis, statistical methods and expert assessments are used in the article.

Keywords: Bulgarian travels, domestic tourism, outbound tourism, effects of COVID-19.

JEL Code: Z320

Въведение

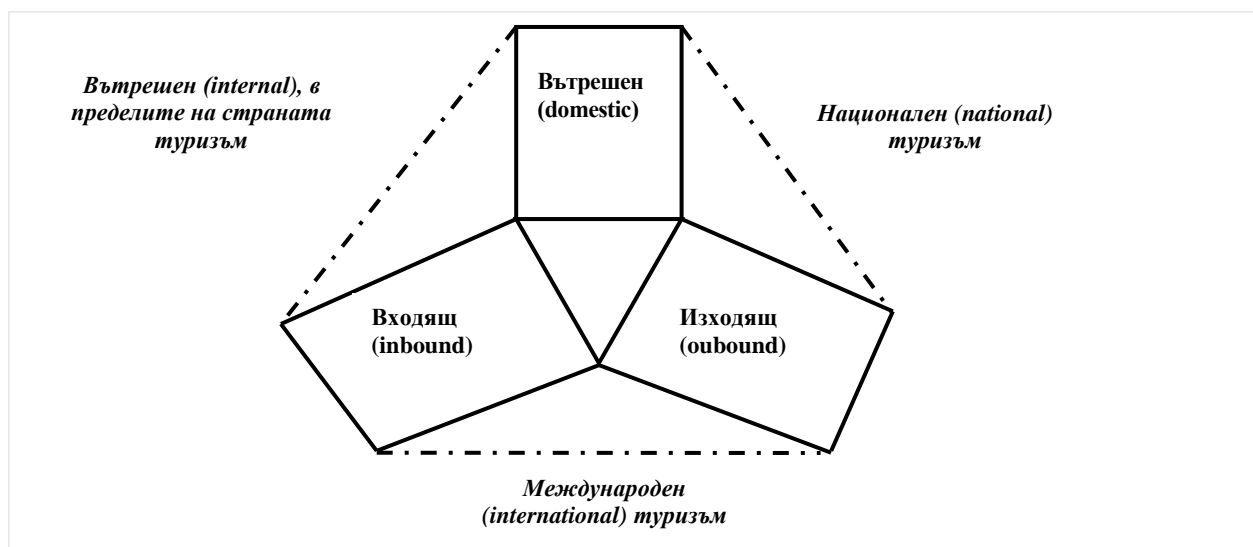
В постпандемичния период, в който глобалната туристическа индустрия постепенно се възстановява от COVID-19, туризмът в България се характеризира с висок интензитет, резултат от динамиката на туристическите пътувания на чуждестранните и българските посетители. Освен благоприятното съотношение цена-качество, което е ключов фактор за традиционните зимен и летен туризъм, страната предлага комплексен туристически потенциал, подходящ за културно-познавателни и исторически обиколки, планински маршрути, спа и уелнес ваканции, винени и кулинарни турове, алтернативни и природосъобразни престои и др. Балансираният туристически продукт, реализиран в българските курорти се основава на традициите в предлагането на концепцията „всичко включено в цената“, а пандемията стимулира търсенето на пакетни ваканции, както от чужденци, така и от местни жители.

Актуалността на настоящата статия е свързана с проучване на ефектите от пандемията COVID-19 върху българския туризъм и по-специално върху пътуванията на българските граждани в страната и чужбина. Поставената **цел** в разработката е, чрез анализ на по-важните влияния на COVID-19 кризата върху туристическите пътувания на българите, да се формулират изводи и препоръки за развитието на вътрешния и изходящия туризъм. **Обект** на изследване са туристическите пътувания на българските граждани на 15 и повече години на територията на страната и посещенията в обхвата на пасивния туризъм за периода 2019 – 2022 г. **Предметът** на проучване се отнася до водещите категории и форми на туризъм в съответствие с препоръките на UNWTO. Изследователските **задачи**, определящи структурата на разработката, са: дефиниране на основните видове и форми на туризма по критерия национален произход на туриста или клас на туризма; проучване на важни макроикономически аспекти на неговата роля и значение на глобално и регионално (европейско) равнище; анализ на туристическите пътувания, предприети от българските граждани. За постигане на формулираната цел и изпълнението на изследователските задачи се използват **методите** на ситуационен и сравнителен анализ, индукция и дедукция, анализ и синтез, статистически методи и експертни оценки.

1. Дефиниране на основните категории и форми на туризъм

За статистически цели, трите основни форми на туризъм, вътрешен, входящ и изходящ, се обособяват в съответствие с препоръките на СOT, публикувани в *Methodological manual for tourism statistics*. Според препоръките, вътрешният туризъм обхваща дейностите на местни посетители в собствената им страна като част от вътрешни или изходящи пътувания (фигура 1). Входящият туризъм включва дейностите на чуждестранни посетители в други държави при входящи пътувания. Изходящият туризъм се отнася до дейностите на резидентите на една страна извън нейните граници по повод изходящи пътувания или като част от вътрешни туристически обиколки. Комбинирането на трите основни форми на туризъм води до обособяване на съответни категории туризъм (фигура 2):

- национален, който включва вътрешните и изходящите туристически пътувания, т.е. дейностите на местните посетители в рамките на и извън държавата им на постоянно местоживееене;
- международен, който обхваща входящ и изходящ туризъм, т.е. дейностите на местни посетители извън страната на постоянно местоживееене като част от вътрешни или изходящи пътувания и дейностите на чуждестранни посетители на територията на други държави при входящи пътувания;
- вътрешен – в пределите на страната туризъм, обединяващ вътрешен и входящ туризъм, т.е. дейностите на местни и чуждестранни посетители на територията на дадена страна като част от вътрешни или международни пътувания (фигура 3).

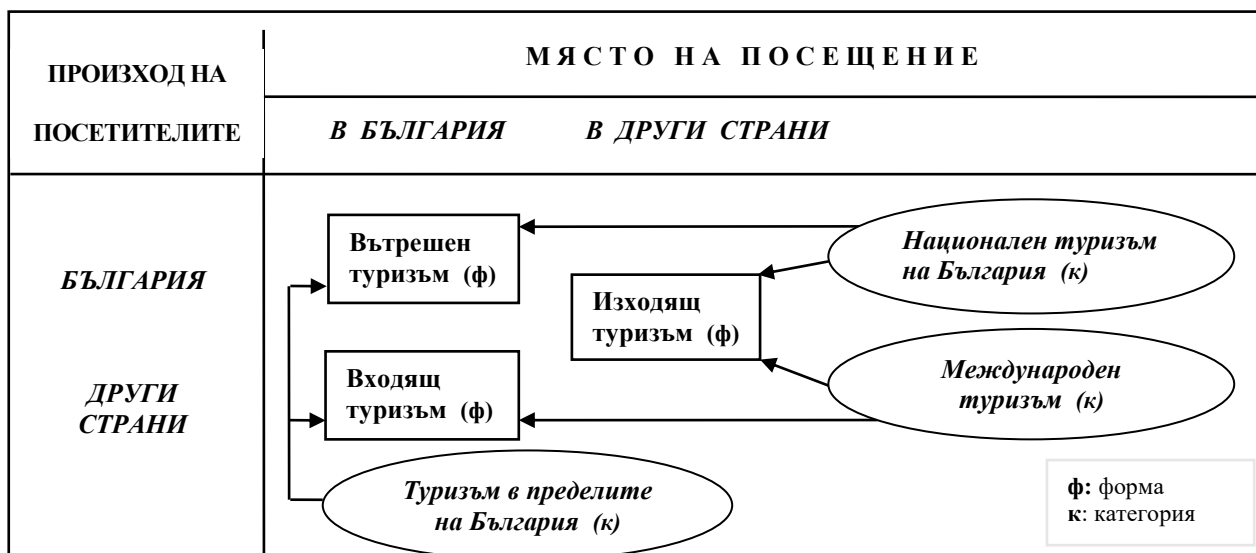

Източник: Theobald, W. (2005) *Global Tourism*, Elsevier, USA, p. 18.

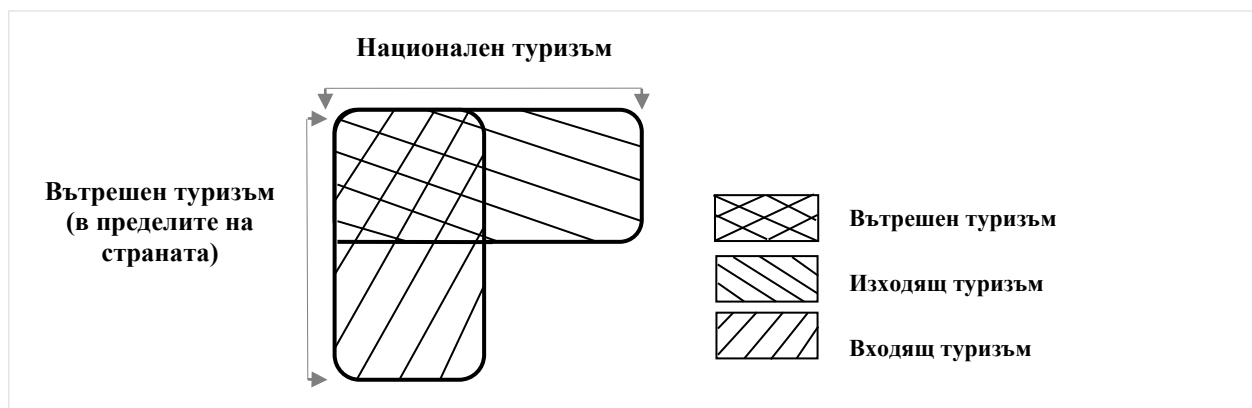
Фигура 1. Форми и категории на туризъм според СOT

2. Макроикономически аспекти на ролята и значението на туризма

В глобален аспект икономическата роля и значение на туризма може да се оценява без да се конкретизират времевите и пространствените различия в съдържанието на явлението. Глобалните роли на туризма като икономически феномен имат универсален характер и се систематизират в три основни направления. Конкретните проявления на икономическите роли на туризма във всяко направление са представени и обобщени на фигура 4.

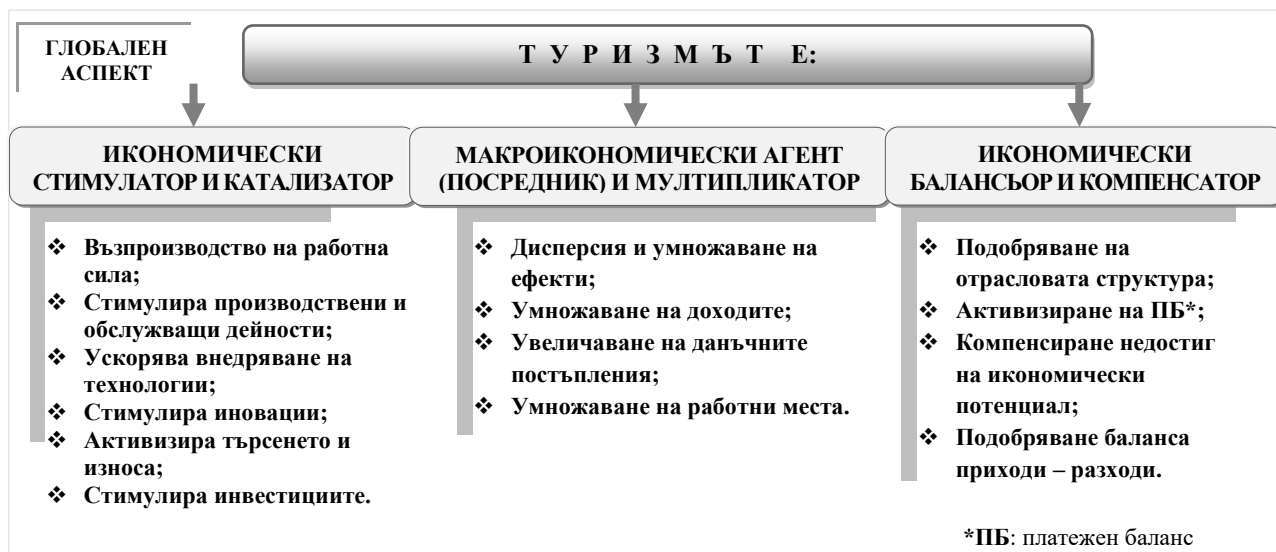
Източник: Дурович, А. и др. (2003) Организация туризма. Москва, Новое знание, с. 31.
 Фигура 2. Форми и категории туризъм

Източник: Methodological manual for tourism statistics. (2014) Version 3.1. Eurostat, p. 19 - 20.
 Фигура 3. Групиране на туристопотоците

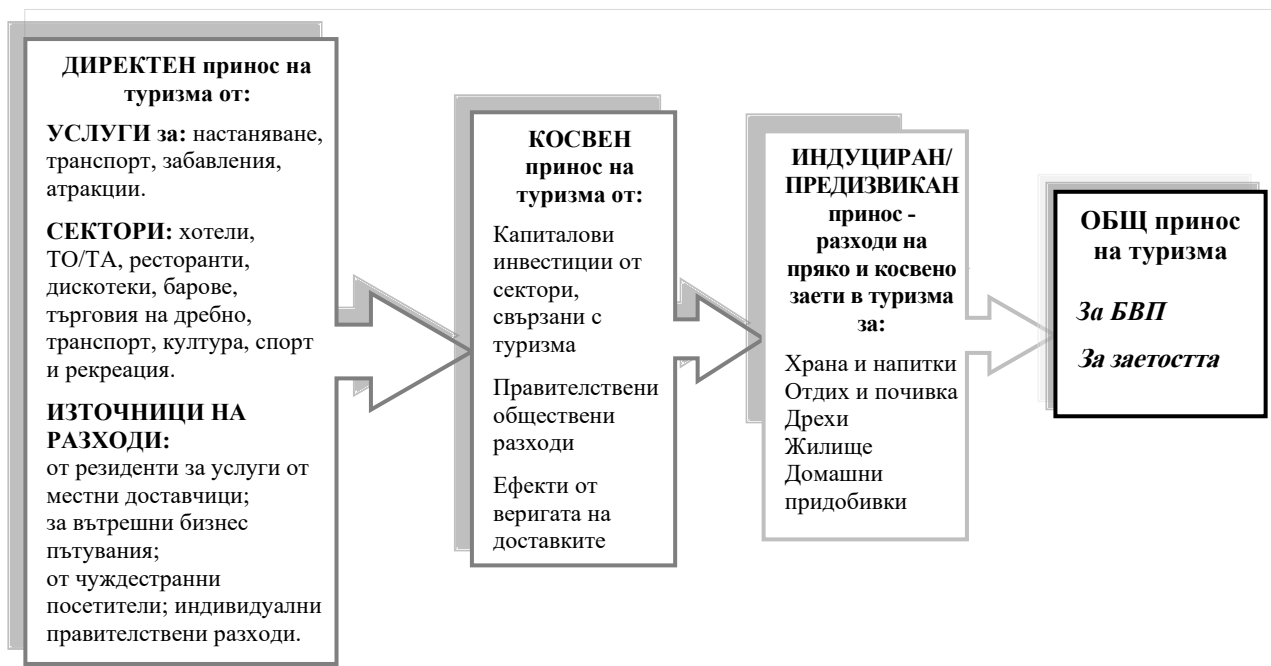
Пътуванията и туризмът са важна стопанска дейност в много държави с директно влияние върху икономиката им, но и със значителни косвени и индуцирани (предизвикани) ефекти. Методологията на отчитане, одобрена от статистическия отдел на ООН, измерва количествено само директния принос на пътуванията и туризма. Световният съвет за пътувания и туризъм (WTTC) признава, че общият принос е много по-голям (WTTC, Travel & Tourism Global Economic Impact, 2018). Целта на годишните изследвания на организацията е да се уловят всички въздействия на туризма и пътуванията, в т.ч. косвените и предизвиканите ефекти (фигура 5).

Директният принос на туризма и пътуванията в БВП отразява вътрешните разходи за транспортни и туристически услуги (общи разходи на местни и чуждестранни посетители в дадена страна с туристически и бизнес цели), както и държавни правителствени разходи за услуги, директно потребявани от посетителите в сферата на културата (музеи), отдиха и рекреацията (природни и развлекателни паркове). Прекият принос на туризма включва БВП, генериран от икономически дейности, характерни и директно ангажирани с туристическата индустрия и обслужването на туристите: хотелиерство, туроператори и турагенти (ТО/ТА), въздушен и други видове транспорт, ресторантьорство, забавления и развлечения.

Източник: съставена от автора

Фигура 4. Универсални роли на туризма като икономически феномен

Източник: Travel & Tourism Economic Impact (2017) World. WTTC, p. 2.

Фигура 5. Принос на пътуванията и туризма за икономиката

Общият принос на туристическата индустрия (вкл. косвени и индуцирани влияния) в БВП на дадена страна включва освен преките ефекти от туризма върху икономиката и:

- индиректен принос – участие в БВП чрез: капиталови инвестиции от всички сектори, свързани с туризма (закупуване на транспортни средства, изграждане на хотели и др.); правителствени обществени разходи в сферата на туризма (за реклама и маркетинг, администрация, сигурност и безопасност в курортите, опазване и поддържане на рекреативни зони и др.); ефекти от веригата на доставките (вътрешни покупки на продукти и

услуги от местни доставчици: храни и напитки за хотели, горива за транспортни компании, информационни услуги за туроператори и турагенти и др.);

- индуциран (предизвикан) принос на туризма към БВП – по-широко участие чрез разходите на пряко и косвено заетите в сферата на туризма.

Като световна експортна индустрия, туризмът до началото на 2020 г. е на трето място по приходи от износ по продуктови категории (US\$ 1.7 трил.) след химическата промишленост и производството на горива, преди автомобилостроенето и хранителната промишленост. За много от развиващите се държави е водещ експортен сектор, важен инструмент за диверсификация на износа, както за развити, така и за развиващи се икономики. През 2019 г. общият брой на международните туристически пристигания е 1,5 млрд. като това е десета поредна година на устойчив растеж със среден годишен темп на нарастване от 5,1%. За същия период, туристическата индустрия реализира изпреварващ ръст от 3,5% на БВП спрямо глобалната икономика (2,5%) като по този показател заема също трето място след секторите „Информация и комуникации“ и „Финансови услуги“, които са с ръст на БВП съответно с 4,8% и 3,7% (WTTC, 2020, p. 3).

Международните туристически пристигания през 2020 г. намаляха до 381 млн. (-74%). Този безпрецедентен спад на международния туризъм предизвика 11 пъти по-големи икономически загуби, в сравнение с кризата през 2009 г. (UNWTO, 2021). Докато ефектът от пандемията COVID-19 се усети в цялата туристическа екосистема, през 2021 г. започна възстановяване на сектора. Повече от 30 години Световният съвет за пътувания и туризъм (WTTC) количествено определя икономическото въздействие на туризма, като подчертава важноста на сектора в световен мащаб. Годишното изследване за 2022 г., обхваща 185 държави и 26 региона на света и показва степента на възстановяване през 2021 г.

Въздействията от COVID-19 подчертаха огромното значение и положителен принос на туризма. През 2020 г. 62 млн. работни места бяха загубени, оставяйки само 271 млн. заети в целия сектор в световен мащаб. Този спад от 18,6% се усети в цялата индустрия като малките и средните предприятия (МСП), които съставляват около 80% от всички глобални предприятия в сектора, бяха особено засегнати. Туризмът претърпя загуби от почти US\$ 4,9 трил., глобалният му принос към БВП намаля с 50,4% на годишна база, в сравнение със спад от 3,3% на световната икономика. Приносът на туризма към БВП се увеличи с US\$ 1 трил. през 2021 г., за да достигне US\$ 5,8 трил., докато делът на сектора в цялата икономика се увеличи от 5,3% през 2020 г. на 6,1% през 2021 г. Освен това, секторът отбеляза възстановяване на 18,2 млн. работни места (2021), което е увеличение от 6,7%.

След опустошителния спад от 50,4% в приноса на сектора към глобалната икономика, туризмът се възстанови с 21,7% през 2021 г. За сравнение, световната икономика се възстанови с 6,7%. Темпото на възстановяване на пътуванията и туризма е по-бавно от очакваното, отчасти поради въздействието на варианта Omicron, строгите и непоследователни гранични ограничения и липсата на координация между правителствата за справяне с пандемията. Възстановяването на глобалния туризъм е подкрепено повече от нарастването на разходите на местните посетители, отколкото от приходите от международни туристи. Вътрешните разходи за пътувания и туризъм се възстановиха силно – с 31,4% в световен мащаб, докато разходите на международни посетители се възстановиха само с 3,8%, тъй като ограниченията за пътуване за чуждестранни посетители останаха в сила в много страни. В резултат на това, делът на вътрешните разходи от общите разходи за пътувания и туризъм се увеличи от 72% през 2019 г. на 85% през 2021 г. Разходите за бизнес пътувания (делови туризъм) и разходите за ваканции през свободното време нараснаха съответно с 30,9% и 25,1%.

През 2019 г. туризмът поддържа 333 млн. работни места по света, което е 1 на 10 от всички работни места в световен мащаб. Въпреки правителствените схеми за задържане на служители като отпускни и други, които подкрепиха заетостта, 62 млн. работни места са

загубени през 2020 г. – спад от 18,6%. Тъй като приносят на сектора към глобалната икономика се увеличи с 21,7% през 2021 г., това е придружено от нарастване на броя на работните места в областта на пътуванията и туризма от 271,3 млн. през 2020 г. на 289,5 млн. през 2021 г., увеличение от 18,2 млн. работни места (ръст от 6,7%). Секторът поддържа 1 от 11 работни места в цялата икономика през 2021 г. Промяната в приноса на туризма към работните места е по-бавна от изменението в приноса към БВП, тъй като работните места са нестабилни и по-малко еластични. Това е така, защото процесът на освобождаване на съществуващ персонал и назначаване на нов отнема повече време.

Приносът на туристическия сектор към БВП в Европа е 47,1% под нивото преди пандемията през 2020 г., а разликата намаля до 32,3% под нивото от 2019 г. през 2021 г., което показва силно възстановяване. Изчислено е, че представянето на сектора в Европа може да надмине нивото от 2019 г. през 2024 г., когато приносът на туризма към БВП на региона може да достигне 4,1% над сумата отпреди пандемията. Азиатско-тихоокеанският регион се очаква да бъде първият, който ще се върне към сценария от 2019 г. (през 2023 г.), докато всички останали региони се очаква да се възстановят напълно през 2024 г.

През 2022 г., когато доверието на пътниците се подобри, глобалният туризъм ускори темпото си на възстановяване до 43,7% в сравнение с 2021 г. и добави още 10 милиона работни места. Секторът вероятно ще се върне към предпандемични нива около края на 2023 година и предварителните данни за първата половина на 2022 г. подкрепят тази прогноза. Разглеждайки по-дългосрочна прогноза, между 2022 г. и 2032 г. се очаква приносът на туризма към глобалната икономика да расте със среден годишен темп от 5,8%, което е повече от два пъти спрямо 2,7% среден годишен темп на растеж, изчислен за световната икономика. През същия период (2022-2023) се очаква секторът да генерира 126 млн. допълнителни работни места. Много от тях ще бъдат съсредоточени в Азиатско-Тихоокеанския регион като цяло (64,8%), по-специално в Китай (25,5%) и Индия (20,4%), а за Европа – близо 7% от допълнително заетите.

Прогнозите най-общо са положителни, но има и рискове за възстановяването. Това включва отрицателните въздействия на конфликта в Украйна, включително прекъсвания на веригите за доставки и покачващите се цени на енергоизточници, които увеличили инфлационния натиск и намалили разполагаемите доходи на важни пазарни сегменти. В допълнение, ефектите от ограниченията на въздушното пространство и покачващите се цени на петрола влияят на цените на билетите за транспорт, като по този начин правят пътуването по-скъпо. Освен това, недостигът на персонал е идентифициран като едно от ключовите предизвикателства пред туризма по пътя към възстановяване от COVID-19.

Преди COVID-19, дялът на приноса на туризма към европейската икономика е 9,2%. През 2020 г., след спад от 47,1% в приходите на сектора, този дял спадна до 5,2% през 2021 г. и даде знак за начало на възстановяване на пътуванията и туризма в региона, тъй като приносът му към икономиката се възстанови с 28% - най-бързият темп на възстановяване сред всички големи региони (Азиатско-тихоокеански, Северна и Южна Америка, Африка, Среден Изток и Европа). Този силен растеж е подкрепен с ръст от 23,9% на разходите на международни посетители и ръст от 34,2% на приходите от местни туристи.

По отношение на заетостта, секторът поддържа 34,7 млн. работни места в Европа през 2021 г., което е 9,1% от всички работни места в икономиката и увеличение от 1,6 млн. работни места в сравнение с 2020 г. Европейски страни като Гърция, Турция, Италия и Испания отчитат силен ръст в приноса на туризма към националната икономика. Те се възстановиха съответно със 74,9%, 60,6%, 58,5% и 52,5%. За Гърция, Турция и Испания, растежът се дължи най-вече на завръщането на международните посетители, тъй като правителствата в тези страни сведоха до минимум ограниченията за пътуване за входящи туристи. За Италия, растежът се дължи на 76,4% увеличение на разходите от местни посетители.

Прогнозата за Европа до 2032 г. се свързва с очаквания туристическият сектор в региона да ускори темповете на възстановяване до 31,4% и почти да достигне нивото преди пандемията до края на 2023 г. Между 2022 г. и 2032 г. се прогнозира секторът да расте със среден годишен темп от 3,3%, изпреварвайки очаквания растеж от 1,5% за регионалната икономика. До края на 2032 г. се очаква създаване на близо 8 млн. нови работни места в сравнение с 2022 г.

Въпреки предизвикателствата, перспективите за бъдещето на туризма са положителни и секторът отново показва своята устойчивост и способност да се възстанови. Прогнозите сочат силно десетилетие на растеж. Очаква се БВП на пътуванията и туризма да расте средно с 5,8% годишно между 2022 г. и 2032 г., изпреварвайки растежа на цялата икономика (2,7% годишно). Проучването на WTTC показва, че БВП на пътуванията и туризма може да се върне към нивата от 2019 г. до края на 2023 г. Въпреки, че правителствената подкрепа беше значителна през цялата криза, бързото възстановяване на сектора ще е възможно само, ако правителствените лидери и държавните администрации работят заедно и предоставят ясни и последователни правила. Правителствата следва да се фокусират върху съвместното съществуване с COVID-19, като същевременно повишават готовността за бъдещи кризи, за да предлагат безопасни изживявания при пътуване, да облекчават условията за влизане и престой в дестинациите.

3. Анализ на туристическите пътувания на българите за периода 2019 – 2022 г.

Пандемията от COVID-19 повлия значително на туристическата индустрия и трансформира завинаги туризма. Пониженият брой международни пътувания в глобален мащаб през 2020 г. и задълбочилата се безработица предизвикаха спад в посещенията на местни и чуждестранни туристи. Това доведе до срив във финансовите постъпления на предприятията в сектора (Bozhinova et al., 2022). През месец август 2020 г. реализираните нощувки от български граждани се повишават с 11%, което потвърждава предпочитанията им към отпих и ваканции в страната през същата година. Въпреки предизвикателствата и трудностите туристическите предприятия регистрират ръст в продажбите на туристически услуги през текущата година като до голяма степен това се дължи на българските посетители. За тях са отчетени 14% нарастване в регистрирания брой нощувки за месец август 2021 г. в сравнение със същия период на 2020 г. въпреки, че по време на създалата се криза над 60% от българите редуцират финансовите си разходи.

През 2021 г. почти 400 хил. посетители по-малко са пътували с цел туризъм през третото тримесечие на годината в сравнение с 2019 г. Летният туристически сезон през 2021 година се оценява като по-добър от предходния. Въпреки, че показателите са далеч от стойностите в предпандемичния период, през 2021 г. има първи признаци на възстановяване на туризма в България. През активните летни месеци на годината 1.327 млн. български граждани са реализирали туристически пътувания (NSI, 2021). Близо 96% от тях са в страната според данни на НСИ за третото тримесечие на годината. Само 4% са пътували в чужбина, а 0.5% са реализирали пътувания едновременно и в страната, и в чужбина. Данните показват, че тенденцията за увеличение на разходите за почивки и командировки продължава от второто тримесечие на годината и през третото.

В структурата на разходите по видове за 2021 г. с най-голям относителен дял в страната са тези, за храна – 39.6%, докато в чужбина са разходите за транспорт – 33.8% (Hristova, 2021). В сравнение с 2020 г. разходите за храна и транспорт при пътувания зад граница се увеличават през 2021 г., а за настаняване леко спадат. Тенденцията е обратна при пътувания в страната: през 2021 г. разходите за храна и транспорт намаляват, а за настаняване растат.

В сравнение с 2020 г. поскъпване има по отношение на средния разход при пътуване с лична цел в страната. Тогава той е бил около 309 лв., а за 2021 год. е 386 лв. Обратна е

тенденцията по отношение на разхода за пътуване в чужбина. През 2020 г. той е бил 786 лв., докато за 2021 г. е 694 лв. Същата тенденция се наблюдава и при разходите за професионални пътувания. В сравнение с 2020 г. разходите за едно лице при пътуване в страната се увеличават с около 60 лв., достигайки до 199 лв., а в чужбина намаляват с 30 лв., като през 2021 г. са 1 094 лв.

По отношение на пътуванията в България и чужбина стойностите през 2021 г. са малко по-добри от тези, през 2020 г., когато летният туризъм пострада от мерките за овладяване на пандемията, а хората все още се страхуваха от заразяване. Така през месеците юли-септември на 2020 г. около 1.324 млн. български граждани реализираха туристически пътувания. Напълно естествено, повечето от тях (94.1%) са осъществени в страната, а в чужбина – едва 3.2%. Значително по-голям е бил процентът на тези, които са пътували и в чужбина, и в страната – 2.7%

Стойностите през 2021 г. са далеч от тези, през 2019 г., когато 1.733 млн. български граждани са осъществили туристически пътувания. Особено положителен е фактът, че пандемията предостави благоприятни възможности за родния туризъм. Ако преди, по Черноморието почиваха повече чужденци и по-малко българи, настоящата ситуация се променя. След пандемията почти 15% повече българи избират да почиват в страната, а пътуванията в чужбина намаляват значително. Във връзка с целите на пътуванията, по-голям процент от реализираните посещения в страната (70.4%), а и в чужбина (64.4%) са били за почивка и екскурзия. Стойностите са с около 3-4% по-високи от отчетените през 2019 г. Делът на пътуванията с цел посещение на близки (VFR) се увеличава за страната, а намалява за чужбина. Това вероятно се дължи на факта, че повече българи, които работеха, учеха или живееха извън страната, решиха да прекарат пандемията в България. През 2020 г. делът на пътуванията в чужбина с тази цел е бил малко над 25%, докато през 2021 г. е под 15%. Повече българи са пътували в чужбина с професионална или друга цел. Делът на тези пътувания в страната намалява с около 2-3% в сравнение с 2020 година.

Безспорен факт е, че сред туристическите предприятия, туроператорите и туристическите агенти най-много пострадаха от пандемията. През активните летни месеци на 2019 г. именно те бяха организаторите на пътуванията на българите в чужбина (около 45%). През 2020 г. този дял падна до 25%, а данните на НСИ за 2021 година показват, че негативната тенденция продължава. Само около 22% от всички пътувания в чужбина са реализирани с помощта на туроператор или туристически агент. Повечето българи сами организират пътуванията си. През третото тримесечие на 2021 г. като самостоятелни са били регистрирани около 91% от общия брой лични пътувания. Относителният дял на самостоятелните пътувания без резервация в страната е 91.4%, а на тези в чужбина – близо 78%.

През 2021 г. българските граждани са реализирали общо 5 182 042 пътувания в чужбина, но изследването по дестинации за повечето месеци е прекратено. За периода януари – септември 2022 г. българите са предприели общо 5 546 937 пътувания в чужбина, които са нараснали с близо 52% спрямо същия период на 2021 г. (3 650 872 пътувания в чужбина).

През август 2022 година 744 900 българи са пътували в чужбина, а най-предпочитаната дестинация е Турция. Регистрирано е увеличение с 18.9% спрямо същия период на миналата година по данни от НСИ. През същия месец най-голям брой пътувания на български граждани са осъществени към: Турция (194.0 хил.), Гърция (163.6 хил.), Германия (69.8 хил.), Румъния (66.6 хил.), Сърбия (62.5 хил.), Република Северна Македония (29.5 хил.), Италия (21.5 хил.), Австрия (20.8 хил.), Великобритания (16.3 хил.), Франция (12.6 хил.). Най-висок относителен дял от общия брой пътувания на български граждани в чужбина (август 2022 г.) формират пътуванията с цел почивка и екскурзия – 44.7%, следвани от тези с други цели като гостуване, обучение, посещение на културни и спортни

мероприятия – 39.6%, и със служебни мотиви – 15.7%.

През третото тримесечие на настоящата година 1.748 милиона български граждани са реализирали туристически пътувания, по данни на НСИ. Спрямо същото тримесечие на 2021 година общият брой на пътувалите българи на 15 и повече години се увеличава с почти 32%. Техният общ брой дори надвишава с малко този, от третото тримесечие на предпандемичната 2019 г. (1,734 милиона). Преобладаващата част от българите са пътували само в страната (78,5%), само в чужбина са пътували 16,3%, а едва 5,2% от българските граждани са пътували както в страната, така и в чужбина през периода юли - септември 2022 година. Най-много туристически пътувания на лицата на възраст 15 и повече навършени години както в страната (69.5%), така и в чужбина (81.4%) са били с цел „почивка и екскурзия“, показват данните на НСИ.

През третото тримесечие на 2022 г. най-много са пътували българските граждани на възраст 25 - 44 години - 747.0 хил., или 42.7% от всички пътували лица. Във всички възрастови групи преобладава относителният дял на посещенията в страната, като той е съответно 80.9% при посетителите на 65 и повече години и 80.8% при тези на възраст 45 - 64 години. Делът на туристите в чужбина на възраст 25 - 44 години е 17.5% от пътувалите в тази възрастова група и е най-голям в сравнение с останалите групи.

През третото тримесечие на 2022 г. като самостоятелни са били регистрирани 2 114.5 хил., или 86.8% от общия брой лични пътувания. Относителният дял на самостоятелните пътувания без резервация в страната е 91.6%, а на тези в чужбина - 63.4%. През третото тримесечие на 2022 г. средният разход при пътуване с лична цел на едно лице на 15 и повече навършени години е 407.23 лв. в страната и 822.68 лв. в чужбина. Същевременно разходите на едно лице за професионално пътуване са средно 205.38 лв. в страната и 1 194.67 лв. в чужбина. В структурата на разходите по видове с най-голям относителен дял в страната са тези за храна - 40,9%, докато при пътуванията в чужбина са разходите за транспорт - 33,2%.

Периодът от юли до септември обичайно е много интензивен за пътувания с цел туризъм, екскурзии и почивки, заради летните отпуски. Положителната тенденция за все по-активни туристически пътувания се отчита от лятото на 2021 година на фона на възстановяването от ограниченията, предизвикани от пандемията. По окончателни данни на НСИ общият брой регистрации на туристи в местата за настаняване с 10 и повече легла за летен сезон 2022 г. е над 4,4 млн., което е ръст с 22% спрямо летен сезон 2021 г. (Таблица 1). Общото равнище на възстановяване на туристопотока за летен сезон 2022 г. е 95%, а на входящия туристопоток – 78%, при условие, че летен сезон 2019 г. се приеме за 100%. Регистрираните български туристи през третото тримесечие на 2022 г. са се увеличили с 21,7% спрямо същия период за 2019 г.

Таблица 1. Регистрирани туристи в България в места за настаняване с 10 и повече легла

Места за настаняване с 10 и повече легла	VI – IX 2019 г.	VI – IX 2021 г.	VI – IX 2022 г.	Разлика VI – IX 2022 г. спрямо VI – IX 2021 г.
Общо регистрирани туристи (брой)	4642223	3625852	4424645	22%
Регистрирани български туристи (брой)	1837754	2094647	2236104	6,8%
Регистрирани чуждестранни туристи (брой)	2804469	1531205	2188541	42,9%

Източник: Министерство на туризма (2022) Информационен бюлетин, бр. 8, с. 28.

Очакванията са за много интензивен зимен туристически сезон 2022/23 г. Прогнозите са оптимистични и сезонът ще е с 5% до 10% по-добри показатели от зимен туристически

сезон 2021/22 г., който беше рекорден. Съотношението цена-качество се поддържа на сравнително добро равнище. Докато цените в зимните европейски курорти се покачват значително, у нас се правят опити за задържане на цените на лифт картите, но е възможна актуализация според икономическата обстановка в страната и съответен регион. Най-общо, цените на туристическите услуги през предстоящия зимен сезон ще останат конкурентоспособни спрямо европейски дестинации (Австрия, Италия, Швейцария, Франция), но ще се актуализират в съответствие с инфлацията, въпреки че тя не може да се навакса със същия темп, защото услугите ще станат недостъпни за голяма част от туристите. Зимният туристически сезон ще бъде по-скъп, защото цените се калкулират от стойностите на всички продукти и услуги, хотелски консумативи и енергоносители. Прогнозира се увеличение от 15-20%. Очаква се интензивен поток от български посетители с цел туризъм. Около Коледа и Нова година те ще достигнат близо 530 хил., от които около 60 хил. (11,3%) ще са в чужбина (ВТА, 2022). Прогнозите са за около 110 хил. пътувания на българите тази зима към ски курортите, балнео и спа дестинациите на България през уикендите. По-важните рискове се свързват с наличието на достатъчно снежна покривка и ефектите от рецесията в Европа. Очакванията са най-голям дял от туристите да са български граждани - около 60%. Разчита се и на туристи от съседните страни, Германия и Израел. Целесъобразно е временната мярка от 9% ДДС в туризма да се превърне в постоянна и да обхваща всички стопански субекти в туристическия бранш. Това ще е важно практическо проявление на подкрепата за туризма като приоритетен сектор от публичните власти.

Заклучение

Пътуването и туризмът са възможности за социално-икономическо развитие, създават работни места, намаляват бедността и повишават благосъстоянието. Това от своя страна води до просперитет и значително положително социално въздействие, предоставяйки уникални възможности на различни общности и хора. Ползите от туризма се разпростират много извън преките въздействия по отношение на БВП и заетостта. Косвените ефекти се мултиплицират в цялата туристическа екосистема, както и при взаимодействията във веригата за доставки с други сектори.

Кризата в туристическата индустрия, предизвикана от COVID-19, а в последствие задълбочена от геополитически обстоятелства, изправи пред съществени рискове и предизвикателства предприемачите в туризма, но им предостави и благоприятни възможности за развитие и преосмисляне на резултатите и ефектите от туристическите дейности. Възстановяването на българския туризъм е в ход и се реализира с бързи темпове, благодарение на динамиката в туристическите пътувания на българите в страната и чужбина. Техните категорични предпочитания към отдих и ваканции в страната са шанс за националния туризъм, който трябва да се използва и задържи в стратегически аспект. Негативна тенденция, която се задълбочава, е спадът наполовина на пътуванията на българските граждани, организирани от туроператори и туристически агенти. При реализиране на организаторската и посредническата дейност у нас следва да се прилага ориентиран към клиента подход на туристическо обслужване, за да се спечелва доверието на потребителите и да се изграждат интерактивни отношения с тях за поддържане на лоялност чрез: изпращане на персонализирани съобщения; подобряване на услугите във фазите на проучване-планиране-резервация (онлайн и офлайн); активно присъствие на посредника във всеки етап от подготовката на туристическо пътуване (организиране, покупка, потребление, обратна връзка с потребителя); създаване на уникална стойност и ползност на туристическите оферти; гъвкави технологии на обслужване и др. Стабилен е ръстът на пътуванията на българските граждани в чужбина, предимно до съседни дестинации като най-предпочитани са турските и гръцките туристически места и курорти.

Пандемията промени предпочитанията на туристите, в т.ч. и на българските граждани

и ги насочи към по-природосъобразни алтернативи. Необходимо е да се използват създадените благоприятни възможности като се развият и наложат по-устойчиви и екологични форми на туризъм в страната, които да намалят негативните ефекти от масовите туристически пътувания върху околната среда. Анализът на статистическите данни и наблюдението на бизнес тенденциите в сектора на услугите показва, че туристическото търсене на българите се повишава и предприемачите в туризма са оптимистично и позитивно настроени относно състоянието и перспективите пред индустрията на туризма и пътуванията. Значими фактори, затрудняващи дейността на туристическите предприятия са несигурната икономическа среда, динамиката на конкуренцията в подсекторите на туризма и недостига на работна сила.

References

1. Bozhinova, M., Ilieva, L., Todorova, L., Pavlov, P. (2022) *Sastoyanie i vazmozhnosti za razvitie na balgarskia turizam v usloviyata na COVID-19. Almanah nauchni izsledvania. Ikonomicheski i upravleniski izmerenia na obshtestvenata transformatsia*. Tom 30, Svishtov: Akademichno izdatelstvo „TSENOV“, pp. 183-213.
2. Durovich A.P., Kabushkin N.I., Sergeeva T.M. (2003) *Organizatsia turizma*. Minsk: Novoe znanie.
3. Hristova, G. (2021) *Nad 95% ot balgarskite turisti sa pochivali v stranata tova lyato*. [Online] Available from: <https://www.economic.bg/> [Accessed 26/11/2022].
4. Neshkov, M., Marinov, S., Kazandzhieva, V. (2014) *Vavedenie v turizma*. Varna: Nauka i ikonomika”.
5. Theobald, W. (2005) *Global Tourism*. 3rd Ed. Amsterdam: Elsevier-Butterworth-Heinemann.
6. BTA (2022) *Turisticheskiyat bransh ochakva dobar zimnen sezon, blizak do nivata ot 2019 g.* [Online] Available from: <https://www.bta.bg/bg/news/bulgaria/> [Accessed 27/11/2022].
7. *Methodological manual for tourism statistics* (2014) Version 3.1 Theme 4: Industry, trade and services. Collection: Manuals and guidelines. Eurostat. Luxembourg: Publications Office of the European Union [Online] Available from: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/> [Accessed 07/10/2022].
8. Ministerstvo na turizma (2022) *Informatsionen byuletin*. br. 8. [Online] Available from: <https://www.tourism.government.bg/> [Accessed 28/10/2022].
9. National Statistical Institute (NSI, 2021) *Trips of Bulgarian residents abroad by months and by country of destination*. [Online] Available from: <https://www.nsi.bg/> [Accessed 21/10/2022].
10. UNWTO (2021) *Covid-19 and Tourism, 2020: A year in review*. [Online] Available from: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/> [Accessed 25/11/2022].
11. World Travel & Tourism Council (WTTC, 2017) *Travel & Tourism Economic Impact 2017, World*. London [Online] Available from: <https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/> [Accessed 29/09/2022].
12. World Travel & Tourism Council (WTTC, 2018) *Travel & Tourism Global Economic Impact & Issues*. London [Online] Available from: <https://dossier-turismo.files.wordpress.com/2018/03/> [Accessed 01/10/2022].
13. World Travel & Tourism Council (WTTC, 2020) *Travel & Tourism Global Economic Impact & Trends*. London [Online] Available from: <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/> [Accessed 07/10/2022].